

Е.Ю. Клепцова // Психология ненасильственного взаимодействия. – Череповец, 1999. – С. 40 – 46.

3. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме / В.А. Лекторский // Вопросы философии. – 19976 – № 11. – С. 46 – 54.

4. Магомедова Е. В. Толерантность как принцип культуры : дисс. ... канд. филос. Наук : 24.00.01. / Магомедов Е.В.– Ростов-на-Дону, 2000. – 133 с.

5. Маралов В. Г. Педагогика ненасилия – гуманизм в действии : материалы педагогического проекта “Гуманизация исторического образования и его роль в воспитании в духе мира”// Центр педагогики мира/ В.А. Ситаров, В.Г. Маралов – М., 1993. – С. 140 – 158.

6. На пути к толерантному сознанию / [отв. ред. А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2000. – 255 с.

7. Психология : словарь / [под общ. ред. А. В. Петровского, М.Г. Ярошевского]. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

8. Словарь по этике / [под ред. А. А. Гусейнова, И. С. Кона]. – [6-е изд.] – М. : Политиздат, 1989. – 447 с.

9. Тишков В. А. Очерки истории и политики этничности в России. – М., 1997. – 360 с.

10. Толерантность как социально-образовательная ценность в поликультурной инновационной среде московского образования:// Инновационное движение в российском школьном образовании / [под ред. Э. Днепрова, А. Каспржака, А. Пинского]. – М. : Парсифаль, 1997. – 416 с.

11. Философский энциклопедический словарь. М., 1997. – 576 с.

12. King P. The problem of tolerance // Government & Opposition. London : School of economics & political science, 1971. 6, №2. – Pp. 172 – 207.

УДК 371

Г.В. Ігнатенко

Глухівський державний
педагогічний університет

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ (ЗА ТВОРОМ А.С. МАКАРЕНКА «ПЕДАГОГІЧНА ПОЕМА»)

У статті на основі аналізу “Педагогічної поеми” викладено основні погляди А.С. Макаренка на педагогічну майстерність. Висновки співставляються з описом подій художнього твору. Подані результати анкетного опитування серед студентів педагогічного університету. Акцентується увага на значенні для педагогічної сучасності досвіду А. С. Макаренка.

In the article based on analysis of the “Pedagogical poem”, the looks of A.S. Makarenko are expounded to pedagogical trade. Conclusions are correlated with description of events in artistic work. The results of the quiz among the students of pedagogical university are demonetrated. Attention is accented on a value of experience A. S. Makarenko for pedagogical contemporaneity.

Усвідомлюючи педагогіку як науку, практику, мистецтво, щоразу постає питання фахової підготовки вчителя, вихователя. Адже можна стверджувати, що вчитель відіграє провідну роль у навчальному процесі. Яким же має бути вчитель сьогодення, у чому суть його педагогічної майстерності? Це питання, до

якого неодноразово зверталися науковці як минулих років, так і сьогодення. Доктор філософських наук, професор, дійсний член АПН України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України Іван Зязюн зазначає, що педагогічна майстерність є індивідуальним творчим внеском у педагогічну культуру суспільства і лише повне усвідомлення механізмів власної діяльності та її постійного вдосконалення і новоутворення уможлиблює передачу майстерності іншим. Тому у справжнього майстра-педагога з'являється авторська система, своя школа, свої послідовники [2, 9]. Уважаємо, що саме таким “справжнім майстром-педагогом” є Антон Семенович Макаренко.

Педагогічна спадщина Антона Семеновича Макаренка є надзвичайно актуальною. Не випадково згідно з рішенням ЮНЕСКО (1988 р.) одним із чотирьох педагогів, які визначили спосіб педагогічного мислення у XXI столітті, названо Антона Семеновича Макаренка.

На сучасному етапі погляди А.С. Макаренка на педагогічну діяльність осмислюються по-новому. Його педагогічна спадщина викликає великий інтерес у багатьох сучасних науковців, серед яких можна відзначити Н. Абашкіна, З. Борисова, Г. Ващенко, В. Галузяка, Л. Грищенка, М. Євнуха, С. Карпенчука, М. Красовицького, О. Любара, В. Моргуна, М. Оксу, В. Хомича та ін. Антона Семеновича Макаренка вважають засновником новаторської педагогіки, “інженером людських душ”, указуючи на неповторність і прагнучи знайти справжню сутність його постаті, характеризуючи її як класичну для української педагогіки ХХ століття. Сьогодні актуально стає проблема дослідження його власних висновків щодо особливостей педагогічної праці. Наше дослідження спрямоване на вивчення підходів Антона Семеновича до розуміння педагогічної майстерності на основі аналізу його поглядів, що відображені у всесвітньо відомій “Педагогічній поемі”. У ній автор у художній формі описав реальну історію колонії ім. Максима Горького та комуни ім. Ф.Е. Дзержинського, де була втілена в життя “макаренівська” виховна система, яка впродовж певного періоду розвивалася і поповнювалася новими педагогічними знахідками.

У зазначеному творі втілена думка, яка найповніше охарактеризувала його автора як самовіддану людину, яка працювала за покликанням: “от знайомтеся з цим дикуном... Я раніше теж думала, що він цікава людина, а він просто подвижник” [4, 285]. Чому ж саме “подвижник”? З одного боку – радість звершень, упевненість та постійні пошуки, постійне прагнення до

самовдосконалення: “...мені потрібні не книжкові формули, яких я однаково не міг прикласти до діла, а негайний аналіз, негайна дія” [4, 13], а з другого – розгубленість: “...всередині у мене самого закипає гнів і ненависть до всього цього дикого світу. Це ненависть безсилля...” [4, 46], “але я не встиг піднести револьвер до своєї голови. На мене кинувся з криком та плачем натовп хлопців” [4, 107], “у своїх словах, у тоні, у рухах обличчя я ясно відчував неприємну непевність” [4, 320]. Усе це тісно переплітається у поемі та й сам А.С. Макаренко проголошує: “Як логічно поєднувалися ці явища, я тепер не можу пояснити, – але поєднувались. Звичайний день у колонії був і тоді прекрасним днем, сповненим праці, довір’я, людського товариського почуття і завжди сміху, жартів, піднесення й дуже доброго, бадьорого тону. І майже не минуло тижня, щоб якась паскудна пригода не кидала нас у найглибшу яму, в таке тяжке коло подій, що ми майже втрачали нормальне уявлення про світ і ставали хворими людьми, які сприймають світ до краю збудженими нервами” [4, 76].

Як висновок, до якого неодноразово у поемі звертається автор, звучить те, що справжнім педагогом може бути тільки висококваліфікована людина. У дитячому колективі не може бути показного авторитету: “хлопці не справджують інтелігентського переконання, ніби діти можуть любити і цінити тільки таку людину, яка до них ставиться любовно, яка їх пестить. Я пересвідчився давно, що найбільшу пошану і найбільшу любов діти ...виявляють до інших типів людей. Те, що ми називаємо високою кваліфікацією, впевнене і чітке знання, уміння, майстерність, золоті руки, небалакучість і цілковита відсутність фрази, постійна готовність працювати, – ось що захоплює дітей найбільше.

Ви можете бути з ними надзвичайно сухі, вимогливі до краю, ви можете не помічати їх, коли вони стовбичать у вас під рукою, можете навіть байдуже ставитися до їхньої симпатії, та якщо ви відзначаєтесь своєю роботою, знаннями, удачею, то спокійно не озирайтесь: вони всі на вашому боці, і вони не зрадять. Однаково, в чому виявляються ці ваші здібності, однаково, хто ви такий: столяр, агроном, коваль, учитель, машиніст.

І навпаки, хоч би які ви були ласкаві, цікаві в розмові, добрі і привітні, хоч би які ви були симпатичні в побуті та на відпочинку, якщо у вашій роботі весь час невдачі та провали, якщо на кожному кроці видно, що ви своєї праці не знаєте, коли все у вас кінчається браком або пшиком, – ніколи ви нічого не заслужити, крім зневаги, іноді поблажливої й іронічної, іноді гнівної й нищівно

ворожої, іноді настирливо шельмуючої” [4, 148]. Сам Антон Семенович Макаренко був взірцем як для вихованців, так і для інших вихователів.

Педагогічна поема вражає своїм переможним пафосом, вірою у дитину. “Колоністи сьогодні чудові, я милуюся ними весь час. Збуджені, добродушні, привітні і якимось по-особливому іронічні” [4, 267]. Любов до дитини неможлива без довіри до неї. А.С. Макаренко відзначає названу тезу, коли описує події із Семенем Карабановим [4, 150 – 153], а також елементи побуту життя колоністів, комунарів [4, 445]. Узагалі педагогічні колективи, які очолював Антон Семенович Макаренко, слідували правилу “ігнорування минулого, а тим більше минулих злочинів” [4, 169]. Для Антона Семеновича головним було прийти на допомогу дітям, які просто потрапили в біду. Вихованці відчують, як до них ставляться. Потужним засобом виховання стає те, що діти розуміють, “що вихователі не ворожа до них сила” [4, 44]. Коли ж з’являється таке розуміння? Антон Семенович неодноразово зазначає, що це може бути тільки за самовідданої, важкої праці вихователів. Це сприймання приходить тоді, коли кожен вчинок вихователя є “не формальним”, а людським [4, 17]. Любов до дитини має базуватися не на жалості до неї, а на “людській психології” [4, 187]. Педагогічним обов’язком називає А.С. Макаренко здобуття поваги серед дітей: “треба цим хлопцям подобатися, треба, щоб їх брала за серце непереможна спокуслива симпатія” [4, 397]. Саме тому серед домінуючих якостей кожного педагога має бути здатність до міжособистісного спілкування, ведення діалогу, переговорів; наявність педагогічного такту, що визначає стиль поведінки вчителя, дає упевненість учням у доброзичливості вчителя, його чуйності, доброті, толерантності [6, 143].

Антон Семенович Макаренко також наголошує на необхідності вимогливого ставлення до дисципліни вихованців: “поки не створено колективу та органів колективу, поки немає традицій і не виховано первинні трудові й побутові навички, вихователь має право і повинен не відмовлятися від примусу..., не можна будувати все виховання на інтересі..., виховання почуття обов’язку часто суперечить інтересові дитини, особливо так, як вона його розуміє” [4, 98]. Діти не повинні бути споживачами благ, створеними для них дорослими, кожен із них має стати активним членом колективу. Стрижень виховання – активна продуктивна праця, а проблеми дисципліни – це результат виховання.

Проте не завжди педагог у життєвих реаліях здатен знайти засіб

виховного впливу. Антон Семенович Макаренко описує випадок самогубства свого вихованця Чобота, а напередодні цього вчинку – його правдиві гіркі слова: “Я проговорив з ним цілу ніч і протягом усієї ночі відчував свою безпорадність і безсилля... Відпустив я його в тому самому збентеженні – людина, яка втратила керування і гальма” [4, 295].

Вивчення досвіду роботи випускників педагогічних університетів 2003 – 2007 років засвідчує, що вони часто відчують, що у багатьох випадках не готові до розв’язання певних педагогічних ситуацій, що їм бракує “педагогічного практицизму”.

Знову постає питання, яке у ті 30 – 40 роки ХХ ст. так тривожило А.С. Макаренка: ми вже знаємо яку людину нам треба виховувати [4, 440], а чи вчимо ми, як це треба робити. Антон Семенович говорить про це, як про “педагогічну техніку”, у педагогічній теорії сьогодення – це педагогічні технології. Але чи дають вони відповідь на питання, поставлене у “Педагогічній поемі”: “Чому в технічних вузах ми вивчаємо опір матеріалів, а в педагогічних не вивчаємо опору особи, коли її починають виховувати? Чому у багатьох випадках модель абстрактної дитини зроблена з найлегших матеріалів...” [4, 440].

Анкетне опитування майбутніх педагогів доводить, що у своєму розумінні, яким має бути вчитель, їх погляди дуже схожі з макаренівськими – насамперед високий професіоналізм.

Близько 80% респондентів, які вже отримали неповну педагогічну освіту, аналізуючи свої шкільні роки, найбільший недолік шкільної педагогічної практики вбачають у нехтуванні вчителем справедливості, зокрема під час підсумкового оцінювання рівня навчальних досягнень, 60% – відзначили прояв неповаги до учнів з боку педагогів (некоректні висловлювання вчителів щодо зовнішнього вигляду конкретного учня, необґрунтовані звинувачення, злість, окрики тощо).

Щодо того, якими якостями має володіти вчитель, то майже 100% опитаних студентів виділяють якості людяності, справедливості та доброзичливості.

Професія педагога – особлива. Антон Семенович помічає, що колись справжня педагогіка розгляне механіку людського зусилля, покаже, яке місце належить у ньому волі, самолюбству, соромові, навіюваності, наслідуванню, страхові, змаганню і як усе це комбінується з явищами чистої свідомості, переконаності, розуму [4, 437]. Щодо “людської уваги”, “вдячності”, то

необхідно бути готовим до того, що у педагогічній праці вони проявляються зовсім по-іншому. Цей прояв набагато глибший, ніж гарячі оплески акторами: “Горківці не вміли виявляти почуття ніжності, бо вони надто цінили ніжність... Я вмів пізнати їхні почуття з ознак мені одному відомих: з глибини погляду, з рум’янцю ніяковості, з далекої уваги з-за рогу, з ледве-ледве охриплого голосу, з підстрибувань і бігу після зустрічі” [4, 497 – 498].

Отже, уявлення про ідеального вчителя характеризується багатьма показниками – ученість, дидактичність (доступність шляхів навчання педагога для учнів), розуміння природи дитини, моральність (зразок поведінки), естетичність (залучення позитивного відчуття прекрасного до навчального процесу) [3; 6; 8]. Звичайно, ідеал і повсякдення різняться, але на основі здійсненого аналізу можемо зробити висновок, що згідно з ідеями А.С. Макаренка справжньому педагогу мають бути притаманні високий професіоналізм, гуманістична віра в дитину, її майбутнє, вимогливість, людяність, з дітьми завжди необхідно бути правдивим, дотримуватися своїх слів.

Безперечно, педагогічна праця вимагає самовідданості, яку напрочуд яскраво показав усім своїм життям Антон Семенович Макаренко. Відправляючи робітфаківців на навчання Антон Семенович побіжно помічає: “Поїхав і Осадчий, за якого я заплатив доброю часткою життя. Був це бандит з бандитів, а поїхав у Харків до Технологічного інституту стрункий красень, високий, сильний, стриманий, сповнений якоїсь особливої мужності і сили” [4, 306]. Тобто життя А.С. Макаренка по “часткам” віддавалось вихованцям. Сьогодні ми можемо погоджуватися чи не погоджуватися з окремими макаренівськими поглядами на мету і засоби виховання, на співвідношення індивідуального і колективного у процесі виховання, на дисципліну, покарання та заохочення, на педагогіку індивідуальної і паралельної дії тощо, але, безперечно, що усім своїм життям, своїм особистим прикладом Антон Семенович показав, що є педагогічною майстерністю. Його погляди на питання сутності педагогічної праці становлять важливий аспект педагогічної спадщини і заслуговують на дослідження не лише в теоретичному аспекті, але й з точки зору сучасної шкільної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашкіна Н. Чи актуальна сьогодні педагогіка А.С. Макаренка? / Н. Абашкіна // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – № 1. – С. 196 – 202.
2. Борисова З. Антон Макаренко – засновник новаторської педагогіки / З. Борисова // Палітра педагога. – 2003. – № 3. С. 6 – 7.
3. Зязюн Б. Особистісно – авторське відтворення вчителем досвіду педагогічної майстерності і його діагностика // Професійно – технічна освіта – 2007. – № 1. – С.6 – 9.

4. Макаренко А. С. Педагогічна поема. / Макаренко А. С. – К. : Радянська школа, 1973. – 508 с.
5. Макаренко Антон Семенович (1988 – 1939) // Українська педагогіка в персоналіях; у 2 кн.: навч. посібник – К, 2005. – С. 177 – 187.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. Посібник. / Мойсеюк Н. Є. – К., 2003. – 615 с.
7. Окса М. М. Макаренківська концепція в педагогіці: технологічний аспект / М. М. Окса // Професіоналізм педагога. – К., 2003. – С. 67 – 71.
8. Хомич В. Педагогічна професія і особистість вчителя в творчій спадщині А. С. Макаренка / В. Хомич // Завуч. – 2003. – № 3. – С. 3.

УДК 378.111:371.11

Д.О. Козлов

Сумський державний педагогічний університет

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА ШКОЛИ ЯК ОБ`ЄКТ ВИВЧЕННЯ

У статті здійснено аналіз наукових підходів до взаємопов'язаних понять “професійна компетентність особистості” та “управлінська компетентність майбутнього керівника школи”. Обстоюється думка, що управлінська компетентність майбутнього керівника школи – це динамічна категорія, що детермінована як соціальним замовленням суспільства, так і завданнями та ресурсами розвитку навчального закладу.

В статтє произведен анализ научных подходов к взаимосвязанным понятиям “профессиональная компетентность личности” и “управленческая компетентность будущего руководителя школы”. Отстаивается мнение, что управленческая компетентность будущего руководителя школы – это динамическая категория, детерминированная как социальным запросом общества, так и задачами и ресурсами развития учебного заведения.

The analysis of scientific approaches to the associated concepts of professional competence of personality and administrative competence of future manager of school are under review. An idea that an administrative competence of future manager of school is a dynamic category, that determined both the social order of society and tasks and resources of development of educational establishment, is defended.

Постановка проблеми. Зміна соціально-економічної ситуації в Україні, нестабільність ідеологічних орієнтирів, поява нової нормативно-правової та фінансово-економічної бази діяльності закладів освіти неминуче ставить нове соціальне замовлення на керівника навчального закладу. Якісно інші вимоги до керівника школи продиктовано й зміною в освіті як суспільній галузі. Поява нової концепції в освіті, зміна управлінських технологій, перехід до децентралізованого управління, зорієнтованість на самостійність навчальних закладів актуалізують таку категорію, як професійна управлінська компетентність сучасного керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми управлінської компетентності керівника відображені у низці наукових досліджень. Варто відзначити, що